

14. Система розкриття інформації на фондовому ринку України [Електронний ресурс] / Державна установа «Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України», 2014. – Режим доступу: <http://www.smida.gov.ua/>

Ключові слова: збалансованість, розвиток, функціонування, підприємство, машинобудівний комплекс.

Ключевые слова: сбалансированность, развитие, функционирование, предприятие, машиностроительный комплекс.

Keywords: balance, development, operation, enterprise, mechanical engineering.

УДК 504.06:622

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПЛАТЕЖІ ЗА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ НА ПРОМИСЛОВИХ ТЕРИТОРІЯХ

Чечель А. О., к.держ.упр, доцент, доцент кафедри менеджменту у виробничій сфері
Донецького державного університету управління

Єпішенкова Г. О., к.держ.упр, доцент, доцент кафедри менеджменту у виробничій сфері
Донецького державного університету управління

Чечель А. О., Єпішенкова Г. О. Еколого-економічні платежі за природокористування на промислових територіях

Проведено аналіз взаємозалежності в процесі економічного розвитку між інтенсифікацією використання мінерально-сировинного комплексу та негативним впливом на навколишнє природне середовище, що формує передумови для погіршення перспектив еколого-економічного розвитку внаслідок виснаження ресурсного потенціалу, зростання витрат на екологічний захист населення і територій, необхідності ліквідації наслідків техногенного навантаження і відновлення природних умов існування. Доведено, що промислові території, на яких визначено підвищений екологічний ризик мають розглядатися як зони надзвичайної екологічної ситуації, де в результаті впливу негативних антропогенних факторів відбуваються стійкі негативні зміни навколишнього середовища, що загрожують здоров'ю населення, стану природних екосистем, генофонду рослин і тварин., а деякі з них мають підстави отримати статус зон екологічного лиха. Вивчено передумови, особливості та перспективи формування системи екологічних платежів із стягнення плати за промислове природокористування і призначення виплат населенню, що проживає в несприятливих екологічних або природних умовах, а саме в екологічно забруднених промислових регіонах. Визначено напрямки розвитку системи екологічних платежів, а саме: плата за використання природних ресурсів, плата за забруднення довкілля та плата за погіршення якості природних ресурсів. Запропоновано впровадження корегувальних коефіцієнтів, що дозволять видаткову частину бюджету поставити в залежність від соціально-економічного, екологічного та демографічного стану в Україні.

Chechel A., Epishenkova A. Ecological and economic payments for user of nature resource on industrial areas.

Was done the analysis of interdependence in the process of economic development between the intensification of the use of the mineral complex and negative effects on the environment which forms the safe conditions for the deterioration of prospects of environmental-economic development due to the depletion of the resource potential, growth in

spending on environmental protection of population and territories, the need to eliminate the effects of technogenic load and restore the natural conditions of existence. It was proved that industrial areas, which recorded elevated environmental risk should be considered as zones of ecological emergency where as a result of negative impact of anthropogenic factors occur persistent negative environmental changes that threaten public health, the natural ecosystems, plant and animal gene pool and some of them have reasons to obtain the status of ecological disaster zones. Were studied preconditions, characteristics and prospects of forming a system of environmental charges on charging for industrial purpose of natural resources management and payments to the population living in unfavorable environmental or natural conditions namely in polluted industrial regions. Were determined the directions of system development of environmental charges: namely charges for the use of natural resources, pollution charges and environmental charges for deterioration of quality of natural resources. It was proposed to introduce the correction coefficients that allow the expenditure part of the budget to put in dependence on the socio-economic, environmental and demographic situation in Ukraine.

Чечель А. А., Епишенкова А. А. Эколого-экономические платежи за природопользование на промышленных территориях.

Проведен анализ взаимозависимости в процессе экономического развития между интенсификацией использования минерально-сырьевого комплекса и негативным влиянием на окружающую природную среду, которая формирует предпосылки для ухудшения перспектив эколого-экономического развития вследствие истощения ресурсного потенциала, роста расходов на экологическую защиту населения и территорий, необходимости ликвидации последствий техногенной нагрузки и восстановления естественных условий существования. Доказано, что промышленные территории, на которых зафиксирован повышенный экологический риск должны рассматриваться как зоны чрезвычайной экологической ситуации, где в результате воздействия негативных антропогенных факторов происходят устойчивые отрицательные изменения окружающей среды, угрожающие здоровью населения, состоянию естественных экосистем, генофонда растений и животных., а некоторые из них имеют основания получить статус зон экологического бедствия. Изучены предпосылки, особенности и перспективы формирования системы экологических платежей по взиманию платы за промышленное природопользование и назначение выплат населению, проживающему в неблагоприятных экологических или природных условиях, а именно в экологически загрязненных промышленных регионах. Определены направления развития системы экологических платежей, а именно: плата за использование природных ресурсов, плата за загрязнение окружающей среды и плата за ухудшение качества природных ресурсов. Предложено внедрение корректирующих коэффициентов, которые позволят расходную часть бюджета поставить в зависимость от социально-экономического и экологического положения в Украине.

Постановка проблеми. За даними Міністерства екології та природних ресурсів таких міст в нашій країні за 20 років незалежності нарахували теж 20. Більшість з них розташовані на промисловому Південному Сході країни. Проте, частина міст з Центру і навіть західного регіону країни розширили географію зони екологічного лиха в Україні. Серед усіх регіонів країни безперечним лідером залишається Донецька область. Дуже високий рівень забруднення атмосферного повітря зафіксований екологами в Горлівці, Дзержинську, Донецьку, Єнакієвому, Краматорську, Макіївці, Маріуполі та в Слов'янську. У сусідній, Луганської області крім самого Луганська, Лисичанськ, Рубіжне та Северодонецьк. Дніпропетровська область представлена самим обласним центром, Дніпродзержинськом та Кривим Рогом. Тому залишається необхідність наукових досліджень в аспектах визначення еколого-економічних інструментів та підходів до управління раціональним природокористуванням, особливо на промислових територіях.

Аналіз останніх публікацій. Економічний розвиток, що ґрунтується на інтенсифікації використання мінерально-сировинного комплексу, негативно впливає на навколишнє середовище і створює небезпечні передумови для погіршення перспектив еколого-економічного розвитку внаслідок виснаження ресурсного потенціалу, зростання витрат на екологічний захист населення і територій, необхідності ліквідації наслідків техногенного навантаження і відновлення природних умов існування. Різні аспекти цієї проблематики висвітлені в наукових працях відомих вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема, Мартиненко В.О.[1], І.Сінякевич [2], Лазора А.Я.[3] та інших вчених. Аналіз наукової літератури показав, що питання формування еколого-економічних механізмів реалізації природоохоронної політики в регіонах залишається актуальним, особливо для екологічно забруднених промислових регіонів.

Мета статті. Визначено передумови, особливості та перспективи формування системи екологічних платежів із стягнення плати за промислове природокористування і призначення виплат населенню, що проживає в несприятливих екологічних або природних умовах, а саме в екологічно забруднених промислових регіонах.

Виклад основного матеріалу досліджень. На всій території України залежно від ступеня забрудненості повітря, води і землі можна виділити наступні території: екологічного лиха, надзвичайно забруднені, дуже забруднені, забруднені, помірно забруднені і умовно чисті (рис. 1).

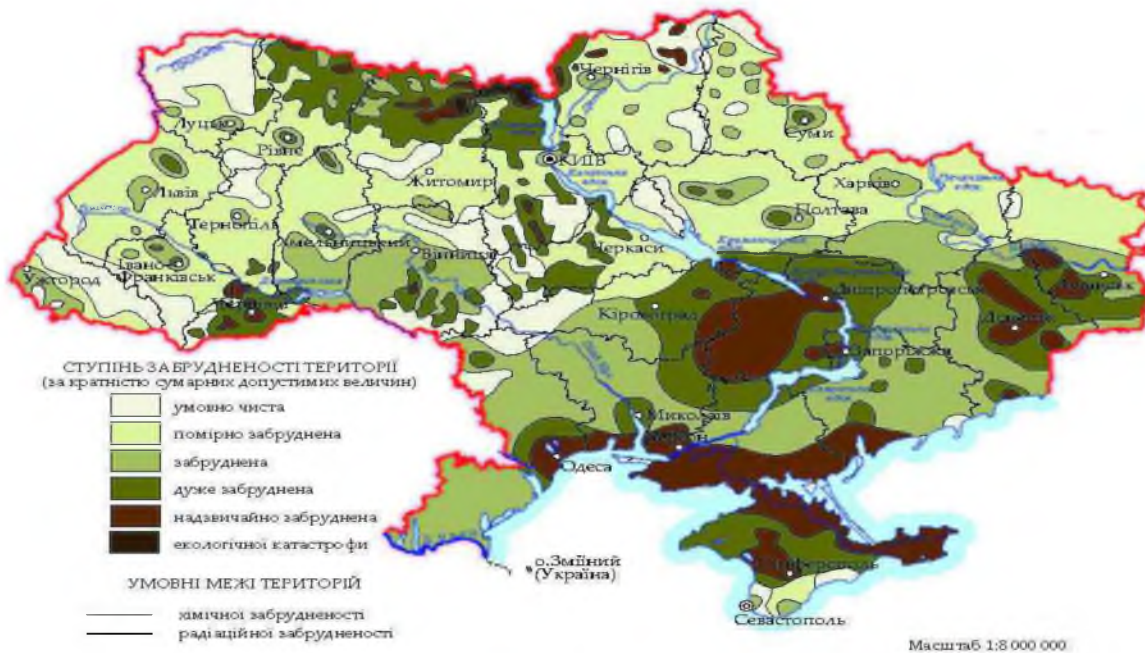

Рис. 1. Сумарна забрудненість природного середовища території України

До умовно чистих територій належать майже весь північний схил Українських Карпат, південна Волинь на кордоні Рівненщини та Тернопільщини, Придніпров'я на межі Черкаської та Полтавської областей, північ Сумщини та Чернігівщини, центральне Поділля і деякі ареали в гірському Криму, всього приблизно 50 тис.км², тобто 8,3 % площі України. Помірно забруднені території заходу України і майже весь північний схід держави, де забруднені і дуже забруднені території вкраплюються в зони великих і середніх міст. Помірно забруднені території складають майже 150 тис.км², тобто приблизно 24% площі України. Таким чином, майже дві третини - це території забруднені, дуже забруднені, надзвичайно забруднені та екологічного лиха.

Також до цього ступеня забруднення відносяться багато центрів гірничодобувної промисловості. Вихід можна знайти у компенсації завданої шкоди населенню та фінансування екологічних програм згідно з нормами Законів України «Про охорону навколишнього середовища»[4], «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», «Про

захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», враховуючи такі правила допустимого екологічного ризику при антропогенних впливах: неминучість втрат у природному середовищі; мінімальність втрат у природному середовищі; реальна можливість відновлення втрат у природному середовищі; відсутність шкоди здоров'ю людини і необоротних змін у природному середовищі; співмірність екологічної шкоди та економічного ефекту.

Фактор екологічного ризику існує на будь-яких виробництвах, незалежно від місць їх розташування. Однак існують регіони, де у багато разів перевищені ймовірність прояву негативних змін в екосистемах, а також ймовірність виснаження природно-ресурсного потенціалу і, як наслідок, величини ризику втрати здоров'я і життя для людини. Ці регіони отримали назву зон підвищеного екологічного ризику, та як правило є промисловими територіями. У їх межах виділяють зони: хронічного забруднення навколишнього середовища; підвищеної екологічної небезпеки; надзвичайної екологічної ситуації та екологічного лиха. До перших двох зон відносять території регіонів, міст, районів з підвищеним рівнем антропогенного навантаження, зниженням родючості ґрунтів, дефіцитом прісної води. До зон надзвичайної екологічної ситуації відносять території, на яких в результаті впливу негативних антропогенних факторів відбуваються стійкі негативні зміни навколишнього середовища, що загрожують здоров'ю населення, стану природних екосистем. Зоною екологічного лиха в законодавчому порядку на основі державної екологічної експертизи оголошується частина території, на якій відбулися незворотні зміни навколишнього середовища, які потягли за собою суттєве погіршення здоров'я населення, руйнування природних екосистем.

Екоплатежі за забруднення навколишнього середовища є собою формою відшкодування економічного збитку від викидів і скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище та призначені для: відшкодування витрат, пов'язаних з компенсацією впливу викидів і скидів забруднюючих речовин; стимулювання зниження або підтримання викидів і скидів у межах нормативів; стимулювання здійснення витрат на проектування і будівництво природоохоронних об'єктів (Рис.2).

Компенсації у такому разі підлягають: виплати за аварійне забруднення середовища і нанесеного в результаті цього збитків іншим особам; виплати країнам, що мають негативним сальдо транскордонного забруднення; виплати населенню, підприємствам за згоду сусідського співіснування з небезпечними екологічними об'єктами; платежі за екосистемні вигоди; агроприродоохоронні платежі як компенсації фермерам, які відводять частину своїх ділянок під лісові насадження; платежі за збереження біорозмаїття; платежі за естетичні цінності; викуп земель з метою створення державних природоохоронних територій; компенсації за можливість використання приватних територій з метою організації системи охорони довкілля або проведення там наукових досліджень.

Плата за забруднення навколишнього середовища та розміщення відходів має стягуватися з природокористувачів, тобто з підприємств, установ, організацій, російських і іноземних юридичних і фізичних осіб, індивідуальних підприємців, що здійснюють будь-які види діяльності, пов'язані з природокористуванням.

Плата з природокористувачів стягується за такі види шкідливого впливу на навколишнє природне середовище: викиди в атмосферу забруднюючих речовин від стаціонарних джерел; викиди в атмосферу забруднюючих речовин від пересувних джерел; скидання забруднюючих речовин у поверхневі і підземні водні об'єкти, а також будь-яке підземне розміщення забруднюючих речовин; розміщення відходів.

Встановлено джерела екоплатежів за забруднення навколишнього природного середовища: з одного боку екоплатежі в межах допустимих нормативів викидів забруднюючих речовин, розміщення відходів у межах лімітів - за рахунок собівартості продукції, а з іншого - за перевищення нормативів і лімітів - за рахунок прибутку залишається в розпорядженні природо користувачів.

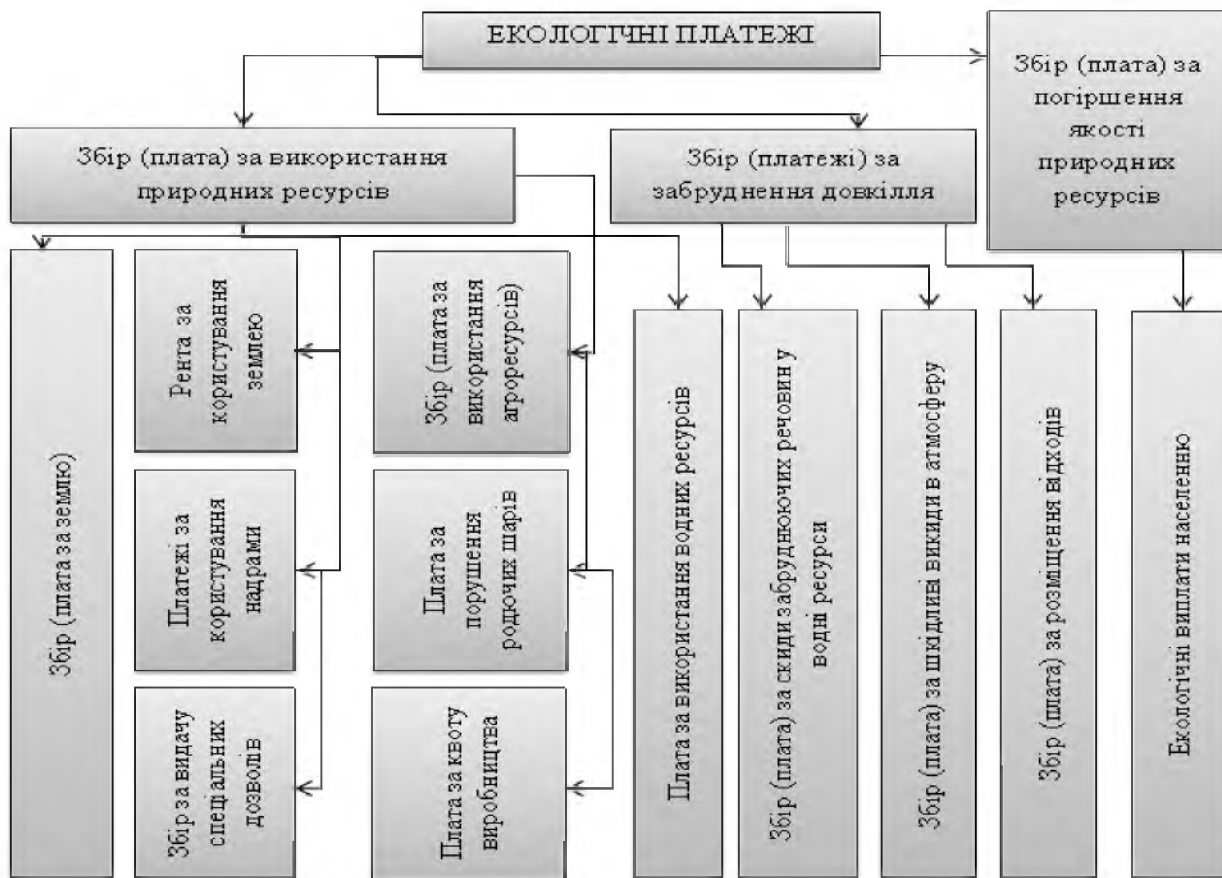

Рис. 2 Екологічні платежі в промислових регіонах

Нажаль, на ряду з формуванням механізмів стягнення плати за використання природних ресурсів та зборів за забруднення довкілля, недостатньо дослідженим є питання визначення плати за погіршення природних ресурсів, що має визначати розмір виплат населенню, що проживає в несприятливих екологічних або природних умовах, а саме в екологічно забруднених промислових регіонах. Для проведення рейтингової оцінки та виділення однорідних територіальних зон пропонується методика, що дозволяє оцінити діяльність регіону за показниками еколого-економічного розвитку. Статистичні показники мають різний вектор соціального ефекту: прямий, що свідчить про позитивні тенденції у розвитку території, і зворотний, який відображає погіршення ситуації.

Наприклад, може бути застосований коефіцієнт $K_{ув}(i)$ розрахований на основі коефіцієнта екологічного неблагополуччя $К_{еко}(i)$:

$$К_{еко}(i) = 1 + \lg(W_i/W_{ср}), \quad (1)$$

де: W_i – обсяг викидів шкідливих речовин у розрахунку на 1 чол. i -ї території; $W_{ср}$ – сумарний обсяг викидів шкідливих речовин у розрахунку на 1 особу сумарної кількості населення України. Тоді, диференційований екологічний коефіцієнт вирівнювання $K_{ув}(i)$ розрахуємо за формулами:

$$K_{ув}(i) = 1 + (К_{еко}(i) \cdot 100\%, \text{ якщо } 1,00 < К_{еко}(i) < 1,20; \quad (2)$$

$$K_{ув}(i) = 1 + (К_{еко}(i) \cdot 70\%, \text{ якщо } 1,21 < К_{еко}(i) < 1,30; \quad (3)$$

$$K_{ув}(i) = 1 + (К_{еко}(i) \cdot 30\%, \text{ якщо } 1,31 < К_{еко}(i) < 2,00 \quad (4)$$

Рациональне формування видаткової частини бюджетів в складних обставинах можливо тільки шляхом вдосконалення методів перерозподілу видатків регіонів, зокрема, з використанням диференційованого екологічного коефіцієнта умовного вирівнювання ($K_{ув}(i)$) для збільшення витрат окремої території, наведеного в таблиці 1.

Таблиця 1 - Результати розрахунку коефіцієнта вирівнювання з урахуванням рівня екологічного неблагополуччя регіону (за викидами в атмосферу)

Територія (області і регіони)	Кількість населення (тис. осіб)	Викиди шкідливих речовин в повітря (тис. т)	Кео(<i>i</i>)	Диференційований екологічний коефіцієнт вирівнювання для <i>i</i> -ї території Кув(<i>i</i>)
Україна в цілому	46372,7	7380,0		
Дніпропетровська	3398,4	1324,7	1,39	1,117
Донецька	4538,9	1871,2	1,41	1,124
Запорізька	1832,9	347,6	1,08	1,076
Івано-Франківська	1382,6	325,2	1,17	1,170
Луганська	2355,4	632,4	1,23	1,159

Корегувальний коефіцієнт, отриманий на останньому етапі, виявився більш коректним - спостерігається високий рівень диференціації, а тому додатковий фінансовий ресурс отримують дійсно проблемні території.

Висновки. Корегувальні коефіцієнти дозволять видаткову частину бюджету поставити в залежність від соціально-економічного, екологічного та демографічного стану в Україні. Необхідність введення додаткових коефіцієнтів обумовлена тим, що великим багатofункціональним центрам властиві висока концентрація підприємств промисловості, велика щільність населення, підвищена потреба галузей у висококваліфікованій робочій силі, розвинені економічна і соціальна інфраструктури. Разом з тим, ці регіони мають подібні соціальні проблеми, зумовлені перш за все значним техногенним навантаженням на населення. Велика концентрація виробництва обумовлює екологічні проблеми, підвищений рівень професійних захворювань, техногенних криз і транспортних проблеми.

Список використаної літератури:

1. Мартиненко В.О. Регіональне управління охороною природного середовища: проблеми та перспективи / В.О.Мартиненко // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ „Магістр”, 2004. – №2 (20): У 2-х ч. - Ч. 1. – С. 46 – 50 с.
2. Синякевич І. Концепція щодо формування системи інструментів національної екологічної політики / І.Синякевич // Економіка України. – 2002. – № 7. – С.70–77.
3. Лазор О.Я. Фінансово-економічні важелі реалізації екологічної політики / О.Я.Лазор // Збірник наукових праць Української академії державного управління. – К.: УАДУ, 2002. – Вип. 2. – С. 188 – 195.
4. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41.
5. Чечель А.О., Тібекін Я.О. Экологические выплаты как составляющая местных бюджетов промышленных регионов. Научный журнал, вестник университета «Туран» № 3 (59). – Республика Казахстан, Алматы, 2013. – С. 28-31.

Ключові слова: навколишнє природне середовище, еколого-економічний розвиток, екологічні платежі, техногенне забруднення, промислові території, зони підвищеного екологічного ризику.

Ключевые слова: окружающая природная среда, эколого-экономическое развитие, экологические платежи, техногенное загрязнение, промышленные территории, зоны повышенного экологического риска.

Keywords: natural environment, ecological and economic development, environmental charges, industrial pollution, industrial areas, areas of high environmental risk.